

матизації та узагальнення народнопедагогічного досвіду, представлення її як цілісної системи формування й збереження українського етносу в умовах зміни та перебудови суспільної свідомості.

Народна педагогіка як етноформуючий чинник, культивуючи кращі духовні здобутки українського народу, допомагає процесам самовідтворення етнічної культури, формування модерної української нації.

1. Стельмахович М. Народна педагогіка. – К., 1985. – 235 с.
2. Сковорода Г. Твори в двох томах. – Т. 1. – 500 с.
3. Шевченко Т. Г. Букварь южнорусский. – СПб, 1861. – 103 с.
4. Народні пісні в записах Лесі Українки та її співу. – К., 1971. – 167 с.
5. Франко І. Твори в двадцяти томах. – Т. 5. – К., 1950.
6. Малинка О. Родини і христини // Киевская старина. – 1898. – Кн. 5; Онишук А. Родини і христини та дитина до 6-го року життя // Матеріали до української етнології. – Т. 15. – Львів, 1912; Лепкий Д. Селянська дитина // Библиотека для русской молодежи под ред. Ю. Носальского. – Вип. 25. – Т. 39. – 583 с.
7. Заглада Н. Побут селянської дитини (матеріали до монографії с. Старосілля). – К., 1929. – 179 с.
8. Сявавко Є. І. Українська етнопедагогіка в її історичному розвитку. – К., 1974. – 150 с.
9. Гаврилюк Н. Картографування явищ духовної культури (за матеріалами родильної обрядовості українців). – К., 1981. – 198 с. Довженко Г. Український дитячий фольклор (віршовані жанри). – К., 1981. – 171 с.
10. Сухомлинський В. О. Вибрані твори. В 5-ти томах. – Т. 1. – К., 1976. – 654с.

В. Корпусова
(Київ)

В. ПЕТРОВ (ДОМОНТОВИЧ): ТРИПІЛЬСЬКА СПАДЩИНА В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

“Дивились вони – і не бачили,
слухали – і не розуміли”
Лк. 8,10

У проблематиці етногенезу українців трипільська культура займає важливе місце. Якщо питання “трипільля й українська етнографія” з самого початку відкриття цієї культури В. Хвойкою вирішується однозначно, то дослідження питання “чи були трипільці генетично нашими предками?” нині має розбіжності у висновках, зовсім протилежні думки і навіть відверті спекуляції. Актуальним залишається також питання “трипільля й українське народне мистецтво”. Всі ці питання студіював В. П. Петров¹, який слушно вважається одним з українських класиків ХХ ст., однією із ключових постатей нашої гуманітарної науки, а також одним із відомих українських прозаїків (літературний псевдонім В. Домонтович, філософський – Віктор Бер) цього ж періоду². Але в сучасних узагальнюючих наукових творах, принаймні Інституту археології НАНУ (“Етнічна історія давньої України”, К., 2000; “Історія культури давнього населен-

ня України”, т. I, К., 2001), та в низці статей різних авторів, де вирішуються питання “трипільля й етногенез українців”, посилань на В. Петрова не знайдемо. Одночасно в неакадемічному середовищі виникає інша ситуація, коли ученого не замовчують, але сприймають хибно, як, скажімо, в деяких працях з українознавства³. Г. Лозко відносить В. Петрова до прихильників етногонічної концепції автохтоністів, тоді як сам В. Петров підкреслював, що для нього “міграціонізм і автохтонізм – пройдений етап”, вони для нього “неприйнятні”⁴.

Тому перше, ніж звернутися до трипільля й україногенезу, маємо з’ясувати чинники, які призвели до замовчування внеску Віктора Петрова до вирішення низки проблем, і не тільки з трипільля, а, зокрема, з індоевропеїстики, історіософії, до хибного сприймання його спадщини, а, головне, чому він залишається невідомим як теоретик гуманітарної науки? Посилання на його розвідницьку діяльність у 1942–1949 р. (“Забути Герострата!”) надто все спрощує й нічого не прояснює. З одного боку, існує юридичний принцип пре-

зупинці невинності, а провина В. Петрова проти України не тільки не доведена, а взагалі достеменно невідомо нічого про сутність його розвідницької діяльності. З другого, і це дуже показово й важливо для нас, що наукові розвідки В. Петрова також не сприймала українська еміграційна еліта 40-х років у Баварії, хоча водночас визнавала, що він "... був однією з найбільших, якщо не найбільшою інтелектуальною постаттю серед української еміграції, один із дуже небагатьох, хто міг сказати своє слово в розвитку світової думки"⁵. Причину цього несприйняття Ю. Шевельов (Шерех) пояснює особливістю В. Петрова як вченого: "Зосередження на проблемах, а не на окремих науках, при прагненні синтезу робило висновки Петрова часто неймовірними і неприйнятними". Наприклад, у 1946 р. мовознавча ідея В. Петрова про "австро-баварсько-українське окання" у протилежність російсько-пруськості канону здавалася мовознавцю Ю. Шевельову (Шереху) цілковитою нісенітницею, але, коли згодом Ваян виступив з подібною теорією, то ідея В. Петрова вже сприймалася як можлива. Тому визнаний інтелектуал Ю. Шевельов зізнається: "Хто знає, може, його [Петрова] здогади містять у собі зародки майбутнього, що їх ми ще не можемо сприйняти?" Ця думка принципова у збагненні постаті В. Петрова, який "... не вкладався в традиційні університетські посади – катедра археології, катедра етнографії, катедра історії літератури, – він був водночас надто широкий і надто вузький для цього. Чи не був він у цьому прообразом науковця майбутнього?" – запитує Ю. Шевельов⁶.

Висновок Ю. Шевельова, що твори В. Петрова "писані не для сучасників", підтвердив час. До багатьох думок В. Петрова, що були лише часткою його ідей з історіософії, археології, соціології, лінгвістики-індоевропейстики, етнографії, мистецтвознавства, згодом прийшли інші дослідники⁷, часто незалежно від нього. Проте, тексти В. Петрова залишаються не прочитаними ні в повному обсязі, ні з належним осягненням їхнього сенсу⁸, його внесок у розвиток науки ще належно не оцінено. Очевидно, річ тут не лише в розпорошеності творів вченого та в недоступності для українського наукового загалу користування ними, насамперед, його історіософськими працями, виданими в Німеччині, хоча це має велике значення. На мою думку, несприйняття В. Петро-

ва (Домонтовича) відбувається на методологічному рівні – філософсько-світоглядному. Концептуальні рівні В. Петрова-екзистенціаліста і наукового загалу – не однакові; дослідження на вищому інтерпретаційному рівні здійснюються різними науковими мовами. В. Петров, інтегрований в європейську культуру й науку, мислив категоріями модерної філософії XX ст., яка пов'язана з модерною, квантовою фізикою, був одним із тих, хто створював цю філософію, тоді як більшість наукового загалу оперує категоріями філософії XVIII і XIX ст., яка пов'язана з класичною фізикою. За В. Петровим, сучасне "... історіознавство, яке відмовилось од концепції безперервності для того, щоб прийти до визнання перервності, яке переглядає свій погляд на причиновість, яке різко виступає проти механістичних концепцій руху й взаємодії сил, проти еволюціонізму, проти досліду відношень в ім'я дослідження морфологічної структури речей і явищ, оперує іншими категоріями [Тут і далі виділення моє – В. К.], ніж ті, що ними користувалося історіознавство 19 століття"⁹. Розуміючи, що подальший плідний розвиток науки пов'язаний саме з модерною філософією, яка тільки народжується, що хоча ми тільки "звикаємо до історіософського способу думати", "звикаємо мислити за змінами епох", "починаємо мислити ... в аспекті епохи", В. Петров все ж вважав за необхідне вимагати від науковців, "... щоб їх історіознавчі концепції відповідали поглядам не 18 або 19 ст., а поглядам нашого часу"¹⁰. Модерна історіософія Віктора Петрова, яка на 20 років випереджала разуче схожу історіософію Мішеля Фуко, дала підставу Івану Фізеру назвати його "українським Фуко", а французького мислителя – "французьким Петровим"¹¹.

Щоб збагнути площину мислення Віктора Петрова (В. Домонтовича, Віктора Бера), треба виходити з того, що його філософські, наукові та художні твори вирізняються нерозривною цілісністю, внутрішньою єдністю та особливістю авторської мови. Дві проблеми для нього були головними. Одну – "Сучасний образ світу" – він розглядав в історіософському аспекті як проблему модерної філософії XX ст. Методологічно підпорядковану їй проблему "Історія українського народу"¹² він вивчав у різних аспектах: фольклористичному, етнографічному, історичному, культурологічному, археологічному, філософсь-

кому, літературознавчому, лінгвістично-індоевропейському. Таке його бачення проблеми цілком вкладається в поняття того, що на Заході більш широко називають “ новою історією”, яка характеризується переходом від одного уявлення про історію до іншого, який відбувся в другій половині ХХ ст., але у Франції “ нова історія” пов’язана ще зі школою “ Анналів”, заснованою в 1929 р. Марком Блоком і Люсьєном Февром¹³. “ Нова історія” Віктора Петрова є ще одним доказом того, що він випереджав свій час. Тут принципово важливими є два моменти: перший – для В. Петрова (Домонтовича), людини культури, одного з київських неокласиків, “ існувала єдина світова культура”¹⁴, другий – принцип історичності всіх наукових досліджень В. Петрова, який завжди підкреслював сам автор, пояснюється його екзистенціалістськими поглядами¹⁵.

При вирішенні найскладнішої складової частини історії українського народу – його походження, якій він приділяв особливу увагу, В. Петров виділяв етногенетику як окрему наукову дисципліну¹⁶ та визначав її завдання, джерела, методологію, методику досліджень, специфічну для кожного джерела. Згідно своєї методології учений створив нову етногенетичну концепцію, яку назвав **конкретно-історичною**¹⁷, тим самим запровадив новий дискурс методології стародавньої історії слов’ян в концепціях сучасної української історіографії¹⁸.

В. Петров як теоретик і практик неухильно наполягав на тому, що дослідження треба починати й спиратися не на правдоподібність припущень, а на джерела та їх аналіз, на їх попередню розробку, якій віддав багато сил. Етногонічні студії вченого ґрунтуються на сучасній йому джерелознавчій базі. Закономірно, що її подальше зростання внесло деякі корективи до розробок В. Петрова на першому джерелознавчому рівні досліджень, які йшли у правильному напрямку¹⁹. На вищому інтерпретаційному рівні досліджень, на якому філософська методологія надає світоглядну інтерпретацію результатів джерелознавчих студій, наукова мова В. Петрова, дискурс його методології, залишаються не тільки сучасними, а скоріше майбутніми, до них українська історіографія нині тільки наближається, і це залишається найістотнішим.

Вперше свої погляди на походження українського народу В. Петров виклав 55 років тому: у 1947 р. в Німеччині в Реген-

сбурзі він прочитав курс лекцій студентській громаді Українського Господарчого Технічного Інституту, підкреслюючи свої методологічні засади. Згодом повторив їх в академічному виданні у Києві (“Етногенез слов’ян. Джерела, етапи розвитку і проблематика”, 1972), в якому вже відверто не йдеться про методологію, вона застосовується у вирішенні проблеми, присутня в самому дискурсі етногенезу, залишаючись поза текстом, між рядками²⁰. Це пояснюється реаліями часу й простору. Якщо в Німеччині проблеми з етногенетики, культурології, літературознавства, мистецтвознавства вчений досліджує, одночасно викладаючи й підкреслюючи свої історіософські засади, то в умовах УРСР він застосовує особливий авторський прийом натяку, підштовхування думки читача, не розкриваючи своєї методології. В “Етногенезі слов’ян” він виходить з того, що кожна провідна етногонічна концепція “...пов’язана з певною ідеологічною системою, має власне суспільно-історичне коріння”. Зміна концепцій обумовлена зламом у суспільній ідеології. Якщо створення нової міграційної теорії супроти старої автохтонної зумовлено зламом у суспільній ідеології 60-х р. ХІХ ст. (“Позитивізм, сполучений з еволюціонізмом і релятивізмом, гаслу реставрації народного минулого в його прадавній непорушності протиставив принцип критичного ставлення до дійсності. Немає нічого незмінного. Ніщо не існує в собі і через себе, в своїй одвіку завершених самодостатності”)²¹, то учений ніде не визначає, з якою новою ідеологією, з яким зламом у суспільній ідеології, з якою історіософією пов’язане виникнення його нової етногонічної конкретно-історичної теорії. Sapienti sat!

Зауважимо, що в “Етногенезі слов’ян” йдеться про походження саме українців, а не слов’ян як таких взагалі, тобто спільних предків українців, білорусів, росіян. На це вказує не стільки назва твору – “Походження українського народу”, коли автор міг вільно називати речі своїми іменами, та його повторений зміст в “Етногенезі слов’ян”, скільки, і що найвагоміше, сам авторський дискурс етногенезу, його історіософська концепція. Вона – ключ до розуміння всіх його досліджень, його наукова мова, і має декілька провідних засад: дискретність історії як потоку буття, що складається з самодостатніх в собі епох, які змінюються через функцію заперечення; зречення уяви постійного прогресу, по-

ступу; заперечення творчої самодостатності часу в історії²².

В обох монографіях учений походження українців вивчає за окремими епохами, починаючи з трипільської, яка, як найдавніша, першою фактографічно увійшла до україногенезу й, до того ж, ліпше вивчена, ніж попередні епохи. В. Петров неодноразово підкреслював, що вченому "... необхідно спиратися на певну фактографічну основу, оперувати історичною документацією. Самих уможлиблюючих побудов і прогнозів явно недосить"²³. Як практик-археолог, В. Петров добре знав археологічні джерела цієї культури: в 1936 р. він відкрив поселення в Городську на Волині, яке набуло значення епоніма для відповідної городсько-волинської групи пам'яток (культури)²⁴, особисто брав участь протягом 1937–1939 рр. у розкопках трипільських поселень Коломийщина I та Коломийщина II на Дніпрі. Розглядаючи внесок трипільської культури до україногенезу, В. Петров – теоретик, історіософ – виходить з того, що категорія етносу є позаепохальною, наддобовою²⁵. "Буття народу переступає межі окремих епох. Змінюються епохи, народ лишається незмінним"²⁶. "Буття етносу звичайно ширше за межі хронологічної тривалості епохи", яка "... має власний, тільки їй властивий комплекс категорій – суспільних, господарських, ідеологічних тощо"²⁷. В житті етносу він розрізняє **антропологічно-генетичну й культурно-історичну спадщину** і наполягає на тому, що "... треба виразно відокремити лінію **культурно-історичних традицій і етнічних зв'язків**"²⁸.

Трипільська культура, за В. Хвойкою, В. Міллером, В. Щербаківським, вважалась, а дехто й нині вважає, етнічно тотожною слов'янам Київської Русі, а відтак – українцям, що набуло значення ортодоксальної історіографічної догми. В. Петров першим в історіографії ще з 1947 р. це заперечував. Його висновок однозначний: **"... за своїм антропологічним типом українці не є трипільці, і тут не може бути поставлений знак рівності"**²⁹. **"Трипільська культура не є ні слов'янською, ані протослов'янською"**³⁰. За браком антропологічних даних В. Петров звертається до аналізу трипільських культових статуеток, які за антропологічними ознаками належать до т. зв. "передньоазійського", арменійського (баскоїдного) типу, порівнює трипільців з етнічним типом народів Східного Середземномор'я, зокрема, з хет-

тами³¹, підкреслюючи, що наявний невеликий антропологічний матеріал вказує на той самий тип людності, що й статуетки. Учений припускає: "Якщо ж все ж таки говорити про зв'язок сучасної української людності з трипільською, то в кожному разі тільки як про зв'язок генетичний, трансформаційний, цілковите перетворення антропологічного типу. Іншими словами, такою мірою, якою взагалі можна говорити про **культурно-історичний зв'язок "неоліту"** з наявними етнографічними культурами Європи..."³².

За В. Петровим, безпосередньою ознакою етносу є не річ, а слово, мова. Але від часів трипільської культури не залишилося ніяких свідчень про мову тодішньої людності. За браком лінгвістичних даних він, як і інші вчені, використовує географічно-територіальні дані й припускає, що місцева людність від Дунаю до Середнього Дніпра за доби трипільля за своїми етнічними і мовними ознаками була близько споріднена з людністю Малої Азії. "Україна не становила в цей архаїчний період якоїсь замкненої в собі, ізольованої од цілого культурного світу країни. Навпаки, вона входила в загальне коло тодішнього культурного світу, що в ньому панівне місце належало країнам Месопотамії й Єгиптові..."³³. "Трипільська культура типологічно споріднена з пам'ятками типу Кукутені Наддунав'я, Балкан, Егейського світу, Малої Азії. За хетто-трипільських часів ці території виявляють ознаки культурно-типологічної спорідненості. Північне і Південне Причорномор'я в цей період входять до складу одного ареалу"³⁴.

Цей чинник сприяв формуванню на наших теренах вже в трипільську епоху суми певних елементів матеріальної культури, які входять і досі як складові частини до змісту етнографічної культури українського народу³⁵. У цьому для В. Петрова, як і для В. Хвойки та В. Щербаківського немає сумніву. Але на відміну від останніх, В. Петров ці етнографічні ознаки розглядає у плані культурної спадщини, як культурно-історичні традиції, що виявляються не тільки в культурно-господарчих ознаках, але й народно-мистецьких. "Від трипільських часів і до наших часів протягом 5 тисяч років існує на Україні хліборобство, й хлібороб плекає в своєму господарстві волів і мережить ярмо. В тих самих кліматичних і ландшафтних умовах, на берегах тих самих річок і на просторах тих самих плато, на масній чорноземлі, шля-

дом між золотавими ланами пшениці простують воли. Сивий дим здіймається вгору з хат, обмазаних глиною й розписаних смугами кольорових барв. Як і за часів трипілья, так і досі жінка підмазує глиною долівку, розписує фарбами хату і піч. І при вході в хату висить зображення вічного дерева, в теперішній деформації: квітка в вачоні, мотив вишиванок, що сходиться в своєму прототипі до трипілья, коли його позначали малюнком на прясельцях³⁶.

Висвітлюючи методологічне підґрунтя вивчення явища цієї культурно-історичної спадщини, В. Петров підкреслює, що "... п'ятитисячолітній зв'язок з трипільям не був і не є зв'язком "китайського" типу, незмінністю сталого перебування; він здійснювався в змінах і через зміни, через катастрофи й кризи. Цей зв'язок підпорядковано законам зміни епох. Історія України перейшла через кілька епох. Тим-то поняття епохи як структурної цілості є однією з вирішальних, напрямних засад в наших сучасних історіософічних концепціях і студіях³⁷. Тому, порівнюючи епохи, вчений вказує на трансформацію етнографічних ознак, на кшталт: "Трипільці жили в більших житлах, але на окрему родину припадала житлова площа менша, ніж нею користується родина сучасного селянина". Через зміни епох етнографічна культура українського народу не лишилася тотожною собі від часів трипілья: "хліборобство з безтяглогового стало орним; художба змінила тип: віл трипільських часів, бос примігеніус, вимер; житло з багатокамерного стало однопокоєвим, родина з великої стала вузькою. Збереглась, затримана від часів трипілья, народномистецька традиція розпису хат, але спосіб розпису змінив свій характер³⁸.

Порівнюючи за естетичними засадами трипільське декоративне мистецтво з народним українським, В. Петров визначає різницю його загального характеру в різні епохи: "... 5 тисяч років тому, в III тисячолітті перед Різдом, трипільці малювали свої хати естетично досконаліше й далеко барвистіше. Ефектний різнокольоровий розпис золотавого відтінку з жовто-брунатних, червонуватих, рожево-чорних смуг справляє враження буйної й нестримної фантазії, тріумфи барв, що з них милувалася жінка, розмальовуючи хату, як це засвідчує моделька, знайдена в Володимирівці (на Уманщині). Узори розписів хат, зібрані на Уманщині за наших часів, вказують на високу досконалість смаку,

але немає сумніву, що розквіту ця ділянка народного мистецтва досягла вже за трипільських часів. Тепер мистецтво стало приватнішим, інтимнішим. За "трипілья" воно було далеко всеосіяжнішим, більше декоративним, розрахованим на більші площі й далішій відстані. Воно було тоді більш театральним, більше сценічним, не особібно-родинним, а, так би мовити, загальнообов'язковим, всенародним³⁹. У такому аспекті в українській історіографії декоративне мистецтво трипілья в історії народного мистецтва України більше не розглядалося⁴⁰.

Оцінка трипільського мистецтва стає більш зрозумілою в контексті історіософії В. Петрова. Згідно з нею, час не має творчої самодостатності, його кількісне, хронологічне нагромадження само собою і з себе не породжує нову якість, а в часовій історії є моменти творчого піднесення, але є й перебої, мертві точки⁴¹. Шукаючи в історії не лише ознак епохи, але й незмінного – позаепохальних та міжепохальних категорій, автор вважає, що "... існує етика або естетика в межах етапу даної епохи, етика й естетика епохи й етика та естетика надепохові⁴². За В. Петровим речі і явища існують як цілості в їх структурній тотожності. Модерне історіознавство вивчає "... не відношення речей і явищ, а речі і явища як такі, в цілковитій певності, що структура окремого явища або окремої події й структура епохи тотожні⁴³.

Розглядаючи проблему несучасності сучасної людини, яка постала на Заході в повоснні роки, зокрема, тезу "еволюційної антропології й революційної техніки", В. Петров (Домонтович) визначав, що з погляду етики, естетики, т. зв. формальної логіки "... сучасна людина «антропологічно» перебуває десь на межі палеоліту й неоліту", що "... зубр палеолітичної людини й заєць, мальований Дюрером, з погляду мистецького розвитку однозначні, а малярство наших днів формально є не лише активним поворотом до мистецтва палеоліту, але до певної міри навіть деградацією супроти нього. Нам дуже важко зректись уявлень поступу. Нам важко згодитись, що в орнаментальному мистецтві Трипілья мистецтво України досягло свого найвищого рівня⁴⁴. Думки В. Петрова стосовно розвитку орнаменту суголосні поглядам деяких західноєвропейських учених на цю проблему⁴⁵.

Якщо трипільське декоративно-ужиткове мистецтво в українській етнографії

В. Петров розглядав на засадах культурно-історичних традицій, то сучасну етнографічну культуру українського народу він ставить у прямий і безпосередній генетичний зв'язок з черняхівською культурою перших століть Р. Х., яку він розглядав як модифікацію античної цивілізації, вважав "антично-тубільною" культурою⁴⁶. Разом із загибеллю античної культури змінюється історична ситуація, змінюється вся система соціально - економічних і культурних зв'язків, тому "... в житті людності Наддніпров'я відбувається злам, приходить криза, стає катастрофа, обсяг якої ми можемо уявити собі лише в той спосіб, що цілком чітко скажемо собі: культура античної доби й культура слов'янської доби – це культура, що різко відрізняється одна від одної"⁴⁷. За В. Петровим, черняхівська людність була винищена, але не вся, і та, що уціліла, прийняла участь у формуванні українців. Генетична спорідненість черняхівської та давньоруської людності Наддніпрянщини, участь черняхівського морфологічного компонента у формуванні антропологічного складу східнослов'янської людності підтверджена також сучасними антропологічними, зокрема, одонтологічними дослідженнями⁴⁸.

Між черняхівською епохою й сучасністю пройшло кілька епох, культури яких різко відрізняються одна від одної, між епохами були "...не лише виключення, але й включення. Був розрив, але й був стик"⁴⁹. Зокрема, останній простежується на такому етнографічному матеріалі, як кераміка. Спостереження за формами й орнаментом черняхівської кераміки та сучасного етнографічного селянського посуду Галичини - Волині є підставою для висновків ученого: "...етнографічна культура українського народу має за своє джерело античну культуру; ...етнографічна культура українського народу існує від перших століть по Різді", тобто, "...етнографічна культура українського народу своїм корінням – історично – врістає в культуру античної доби, матеріальну культуру «черняхівського» типу"⁵⁰. У 1947 р. В. Петров говорив про те, що "... на полицях Етно-

графічного музею в Львові можна було побачити чорний посуд своєрідних форм, горщики, глеки, кухлі і т. д., прикрашені лискованим графічним зигзаговидним орнаментом. Такий самий посуд можна було купити на львівському базарі. Такий самий посуд можна було знайти в кожній селянській хаті Галичини і Волині. Цей етнографічний селянський посуд Галичини-Волині достоту витворював колір і орнамент кераміки, властивий Черняхову." "Селянська миска, однаково знана на Східній і Західній Україні, що так ефектно і пишно барвистою плямою вимальовується на миснику, за своїми формами є антична миска, що, через посередництво кераміки, поширеної в Наддніпров'ї в I–V ст., сходиться до посуду, ужиткованого в античних грецьких колоніях"⁵¹. Брак джерелознавчої бази не дозволив вченому в 1947 р. прослідкувати на прикладі кераміки перехідні ланки між культурою античних часів та сучасною етнографічною культурою українського народу, проте одну з ланок він бачив у посуді, датованому XV ст. й тотожному як черняхівській кераміці, так і сучасній. В. Петров знав таку кераміку з розкопок Луцька, але в наш час, коли досліджуються пам'ятки козацької доби, така кераміка широко відома вже з розкопок різних регіонів України. Згодом тему стародавніх витоків мистецтва української народної кераміки досліджувала Т. А. Романець⁵². Тема зв'язків української народної кераміки зі стародавніми історичними епохами була вперше поставлена В. Петровим в 1947 р. у Німеччині, проте на теренах України вона, як і інші думки та розвідки В. Петрова, була невідома. Тому неодноразово у вітчизняній історіографії відкривалося як нове те, що вже було відкрито.

Отже, навіть ця коротка розвідка доводить, що наукова спадщина В. Петрова (Домонтовича) є не фактом історіографії, а діючим чинником. Її ігнорування не тільки порушує академічні норми науки, але й збіднює інтелектуальний внесок України у світову культуру.

⁴⁶Петров В. Походження українського народу. – Регенсбург, 1947 : передрук – К., 1992. – 191 с.; Петров В. П. Етногенез слов'ян. Джерела, етапи розвитку і проблематика. – К., 1972. – 214 с.

⁴⁷Павличко С. Роман як інтелектуальна провокація // В. Домонтович. Доктор Серафікус. Без ґрунту. – К., 1999. – С. 10; Павличко С. На зворотному боці автентичності. Культурфілософія Петрова – Домонтовича – Бера (1946–1948) // Сучасність. – № 5. – 1993. – С. 124.

⁴⁸Лозко Г. Українське народознавство. – К., 1995. – С. 10.

- ⁴ Петров В.П. Етногенез слов'ян ... С. 202–203.
- ⁵ Шерех Ю. Поза книжками і з книжок. – К., 1998. – С. 115.
- ⁶ Там само. – С. 117–118.
- ⁷ Частина бібліографії цього питання див. : Корпусова В. В. Петров (Домонтович): етногенетика як свобода самовиявлення // Слово і час. – № 10. – 2002. – С. 24.
- ⁸ Павличко С. На зворотному боці ... – С. 124.
- ⁹ Бер Віктор. Екскурси в мистецтво // Рідне слово. – ч. 12. – Мюнхен, 1946. – С. 59.
- ¹⁰ Петров В. Історіософічні етюди // МУР. – 36. III. – Мюнхен; Карльсфельд. – 1947. – С. 8; Бер Віктор. Екскурси в мистецтво ... – С. 57.
- ¹¹ Фізер І. Український Фуко чи французький Петров? Разюча схожість двох історіософів // Наукові записки. – НАУКМА. – Т. 17. – Філологія. – К., 1999. – С. 42–44.
- ¹² Железняк І. М. Ономастичні пошуки В. П. Петрова (до 30-річчя від дня смерті) // Мовознавство. – 1999. – №6. – С. 16.
- ¹³ Бедуел Г. Історія Церкви. – Львів: Свічадо. – 2000. – С. 36.
- ¹⁴ Шерех Ю. Поза книжками ... – С. 120.
- ¹⁵ Корпусова В. В. Петров (Домонтович) : етногенетика ... – С. 19.
- ¹⁶ Петров В. П. Давні слов'яни та їх походження. (До проблеми слов'янського етногенеза) // УІЖ. – 1963. – №4 – С. 36–37.
- ¹⁷ Петров В. П. Давні слов'яни ... – С. 36; Петров В. П. Етногенез слов'ян ... – С. 118, примітка №1. Докладніше про це див. : Абашина Н. С. Вивчення етногенезу слов'ян в працях В. П. Петрова // Археологія. – 1986. – Вип. 54. – С. 9–10.
- ¹⁸ Кравченко Н. М. Древняя история славян в концепциях современной украинской историографии. Два дискурса методологии // Слов'янські культури в європейській цивілізації. – К., 2001. – С. 165–197.
- ¹⁹ Кравченко Н., Павленко Ю. Коментар до праці “Походження українського народу” // Петров Віктор. Походження українського народу. – К. 1992. – С.114–160 ; Железняк І. М. Ономастичні пошуки В. П. Петрова ... – С. 16.
- ²⁰ Корпусова В. В. Петров (Домонтович) : етногенетика ... – С. 21–25.
- ²¹ Петров В. П. Етногенез слов'ян ... – С. 202–203.
- ²² Бібліографію історіософських праць В. Петрова див. : В. Корпусова. Бібліографічний покажчик праць В. Петрова з проблем літературознавства, фольклору та історіософії // Слово і час. – №10. – 2002. – С. 96.
- ²³ Петров В. П. Етногенез слов'ян ... – С. 203.
- ²⁴ Петров В. П. Поселення в Городську. (Розвідкові розкопки 1936 р.) // Трипільська культура. – Т. I. – К., 1940. – С. 339–382.
- ²⁵ Петров В. Історіософічні етюди ... – С. 9.
- ²⁶ Петров В. Походження українського народу ... – С. 9.
- ²⁷ Петров В. Історіософічні етюди ... – С. 9.
- ²⁸ Петров В. Походження українського народу ... – С. 20, 23.
- ²⁹ Там само. – С. 34.
- ³⁰ Петров В. П. Етногенез слов'ян ... – С. 122.
- ³¹ Петров В. Походження українського народу ... – С. 21–22; Петров В. П. Етногенез слов'ян ... – С. 123.
- ³² Петров В. Походження українського народу ... – С. 109.
- ³³ Там само. – С. 19.
- ³⁴ Петров В. П. Етногенез слов'ян ... – С. 139, 204.
- ³⁵ Петров В. Походження українського народу ... – С. 23–24.
- ³⁶ Там само. – С. 23–24.
- ³⁷ Там само. – С. 20.
- ³⁸ Там само. – С. 17, 20.
- ³⁹ Там само. – С. 16.
- ⁴⁰ Історія українського мистецтва в шести томах. – Т. I. – Мистецтво найдавніших часів та епохи Київської Русі. – К., 1966; Т. IV, кн. 2. – Мистецтво другої половини XIX–XX століття. К. – 1970; Історія культури давнього населення України” – Т. I. – К., 2001.
- ⁴¹ Бер В. Наш час, як він є. З приводу статті Нормана Казнеса “Несучасність сучасної людини” The Saturday Review of Literature. New York, 1946 // Рідне слово. – Ч. 8. – Мюнхен; Фрайман, 1946. С. 33–34.
- ⁴² Петров В. Історіософічні етюди ... – С. 9.
- ⁴³ Бер В. Екскурси в мистецтво ... – С. 57.
- ⁴⁴ Бер В. Наш час... – С. 40.
- ⁴⁵ Lexicon der Kunst – Т. 3. – Leipzig, 1975. – S. 648 .
- ⁴⁶ В. Петров першим серед вчених виділив й обґрунтував значення античної епохи й цивілізації для стародавнього населення України, докладніше про це див. : Кравченко Н. М. Древняя история славян в концепциях ... – С. 183–185.

⁴⁷Петров В. Походження українського народу ... – С. 85.

⁴⁸Сегеда С. П. Антропологічний склад населення черняхівської культури : одонтологічний аспект // Магістеріум. – Вип. 6. – Археологічні студії. – К., 2001. – С. 30–37.

⁴⁹Петров В. Походження українського народу ... – С. 38.

⁵⁰Там само ... – С. 26, 85–86.

⁵¹Там само ... – С. 85–86.

⁵²Романець Т. А. Стародавні витоки мистецтва української народної кераміки. – К., 1996. – 207 с.

**В. Косаківський
(Вінниця)**

ЕТНОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ОДНОГО НАСЕЛЕНОГО ПУНКТУ (НА ПРИКЛАДІ МІСТЕЧКА ЧЕЧЕЛЬНИК НА ПІВДЕННО-СХІДНОМУ ПОДІЛЛІ)

Першими спробами етнографічного опису одного окремо взятого населеного пункту в Україні є дослідження українських етнографів 20-х років ХХ ст., які проводилися стаціонарно колективом науковців під керівництвом В. Гнатюка протягом значного проміжку часу. Його результатом стала унікальна виставка “Село Старосілля на Чернігівщині”, до якої був підготовлений каталог з такою ж назвою та опублікована праця Н. Заглади “Побут селянської дитини. Матеріали до монографії с. Старосілля” (К., 1929). На жаль, подібні дослідження надалі були перервані.

Однак, не дивлячись на це, слід відзначити багаторічні фольклорно-етнографічні дослідження нашого земляка – Г. Т. Танцюри (1901–1962), який зібрав унікальні матеріали про своє рідне село. Вони стали своєрідною фольклорно-етнографічною та історичною енциклопедією про с. Зятківці. Серед його доробку – “Пісні Явдохи Зуїхи” (К., 1965), “Загадки Явдохи Зуїхи” (К., 1996), “Весілля в с. Зятківцях” (К., 1998), “Українські народні пісні в записах Г. Танцюри” (К., 2001). Не опублікована поки що “Історія села Зятківці” (в 2-х томах) та цілий ряд інших матеріалів, записаних Г. Т. Танцюрою.

З досліджень останніх років слід згадати Всеукраїнську фольклорно-етнографічну експедицію до с. Стіна Томашпільського району. Учасниками експедиції зібрано багатий і різноманітний матеріал, який уже опрацьовано і підготовлено до друку.

Протягом останніх 25 років автор даного повідомлення досліджує містечко Чечельник, яке розташоване в долині р. Савранки, на південному сході Поділля. Робота проводиться за чотирма напрямками: природа містечка та його околиць, археологія, історія, фольклор і етнографія.

Перший напрямок охоплює дослідження фізико-географічних та природних умов містечка. Сюди включено: геологічну будову, корисні копалини, рельєф, клімат за порами року, географію, ґрунти. Окремо подаються матеріали про рослинний та тваринний світ. Вивчення рослинного світу проводиться за схемою: дерева та кущі, трав'янисті рослини, гриби, лікарські рослини, рідкісні та зникаючі види. Серед останніх виявлено *відкаслик татарниколистий* та *ковилу волосисту*. Для них створено ботанічні заказники “Терешуків яр” та “Ромашкове” (Кручогори). В цьому ж розділі подаються відомості про культурні рослини, декоративні квіти та кущі, кімнатні рослини. Підрозділ “Тваринний світ” охоплює відомості про диких тварин, птахів, комах, мешканців водойм та про свійські тварини.

Археологічні дослідження, проведені автором на території Чечельника та в його околицях, дали змогу виявити пам'ятки трипільської (IV–III тис. до н. е.) та черняхівської (II–V ст. н. е.) культур, а також кургани. В 1990 році на трипільському поселенні в Чечельнику проведено стаціонарні дослідження залишків одного житла. Унікальністю цієї пам'ятки археології є численні зображення тварин на посуді. Загалом, дослідження трипільського поселення, а також інших, розташованих в басейні річок Савранка та Кодима (Білий Камінь, Луги, Стратієвка тощо), дало можливість виділити окрему Чечельницьку локально-територіальну групу пам'яток початку пізнього етапу трипільської культури на Середньому Побужжі.

Дослідження історії містечка охоплює період у п'ять століть, починаючи з XVI ст., від першої відомої згадки про нього в історичних джерелах (1529 р.). Історія